

UVOD

Trojna številka revije, ki je pred vami, ne govori o tem, kako prakticirati socialno delo. Področje socialnih storitev je preveč obsežno, preveč raznovrstno in preveč zahtevno, da bi ga lahko izčrpno predstavili v eni publikaciji. Ta zbornik se ukvarja z vprašanjem, kako *misliti prakso* socialnega dela.

Od tod tudi naslov posveta, »Socialno delo ob izteku tisočletja – dileme in perspektive«, ki smo ga imeli lanskega decembra (v soorganizaciji Visoke šole za socialno delo ter Društva socialnih delavk in delavcev Slovenije). Naslov posveta, ki je povod za ta zbornik, je formuliran nekoliko pompozno iz več razlogov. Najpomembnejši je komunikacija med nami kot predstavniki oz. predstavnicami profesije, s katero se ukvarjamo. Z razvojem v zadnjih letih se komuniciranje v socialnem delu približuje paradoksu, ko postaja vse bolj profesionalno, čeprav se hkrati zdi, da ga je med samimi profesionalci čedalje manj. Vse več je namreč priložnosti za soočanje s socialnim delom v tujini, za izmenjavo izkušenj in kadrov, za sodelovanje na različnih delavnicah, seminarjih, simpozijih, osredotočenih na posamezno temo ali področje, vse manj pa je govora o temeljnih perspektivah in vprašanjih celotne socialne profesije – zlasti v našem, slovenskem okviru. Po eni strani narašča število specializiranih aktivnosti, znanj, veščin, publikacij, relevantnih za socialno delo; po drugi strani pa se zdi, da sam pojem socialnega dela – kot *terminus technicus*, kot korpus profesionalnih znanj in kot delovno področje – postaja presplošen (vseobsegajoč, preobremenjen), neprecizen za uporabo na posamičnih

področjih in zato preohlapen za sporazumevanje med različnimi profesionalci. Čeprav je tak trend značilen tudi za druge dejavnosti in se mu ni mogoče izogniti, to ne pomeni, da ga lahko zanemarimo. Z njim se je treba soočiti, ker ima dobre in slabe strani. Najočitnejše prednosti specializiranja in diferenciranja (ki izpodriva nekdanjo samoumevnost socialnega dela kot enovitega področja) so naslednje:

1. večja *raznovrstnost* profesionalnih storitev ter pestrejša kombinacija teoretskih »pripomočkov«, ki jih razvijamo v ta namen;
2. večja *organizacijska* kompleksnost, ki služi regulaciji celotne dejavnosti in s katero lahko povečujemo zlasti dvojce: izrabo različnih virov in kontrolo tega, kar počnemo (manj ko sta ti področji razviti, manj je razvita celotna profesija);
3. večja potreba po *komunikaciji* znotraj profesije zaradi medsebojnega informiranja, inoviranja in tudi polemiziranja;
4. večja *senzibilnost* za vprašanja identitete celotne profesije (bolj ko postaja neka profesija razvita, bolj so ta vprašanja pomembna – ne pa manj!).

Nevarnosti takega razvoja pa so zlasti naslednje.

Prva je v rastoči *nepreglednosti* nad tem, kar se v profesiji dogaja, kar profesionalci in ustanove zagotavljajo ter kako to počnejo. Nepreglednost na tem področju se lahko z vidika izvajalcev sprevrže v občutek nepredvidljivosti in neobvladljivosti lastnega profesionalnega razvoja, v neobčutljivost za postavljanje prioritet in v občutek ogroženosti od drugih sistemov (zlasti od države, od konkurenčnih in bolj strukturiranih

profesij, od uporabniških združenj). Z vidika uporabnikov pa nepreglednost v socialnem delu krepí odvisnost od ekspertov, zmanjšuje možnost izbire med vrstami in kvaliteto storitev, ogroža izvajanje zakonsko zagotovljenih pravic ter zavira nastajanje in participacijo uporabniških združenj na področju socialnih dejavnosti.

Druga nevarnost je v dejstvu, da rastoča specializacija in diferenciacija ne povečuje nujno profesionalizacije. Če ni vzpostavljenih kriterijev in mehanizmov za kontrolo nad izvajalci v socialnem delu, lahko razvojni trendi povzročajo tudi *deprofesionalizacijske* učinke. Vse večja skrb profesionalcev za prilagajanje ponudbe povpraševanju, za izpopolnjevanje na čedalje ožjih področjih znanj in veščin, za utemeljevanje specifičnosti lastnega početja ali delovnega mesta — to lahko včasih spodbuja tudi ravnanje, ki ga je Charles Baudelaire nekje označil z besedami: »mnogi kalijo svojo vodico, da bi se zdela globlja«. Ne samo v pesništvu, tudi v strokovnih storitvah in v zahtevnejših profesijah se lahko zgodi, da se z ekspertnim znanjem in terminologijo nalašč ustvarja vtis posvečenosti in povečuja distanca do »profanega« sveta vsakdanjosti, ki da nič ne razume in nas zato potrebuje. Razlika med bolj razvitimi in manj razvitimi profesijami ni v tem, da bi tako početje v prvih izginjalo, v drugih pa se krepilo — prej velja nasprotno: bolj ko neka skupina izvedencev razpolaga s kompleksnejšimi informacijami, znanji, veščinami, večja je nevarnost monopola nad njimi. Večja je tudi skušnjava, da »kalimo svojo vodico«, saj se zdi, da se s tem povečuje prednost pred drugimi (v plačah, v zaposlitvenih možnostih, v ugledu). Na primer: v časopisu Delo je bil 20. 1. 98 objavljen oglas neke direktcije enega od državnih ministrstev, ki je razpisala prosto delovno mesto z naslednjim nazivom: »*svetovalec direktorja za področje sistema Total Quality Management*«(!?). Lahko si mislimo, da gre za hudo pomembno funkcijo, brez katere država gotovo ne bi mogla funkcionirati, in da gre za tako zelo specifičnega eksperta, da nam njegova ekspertnost ostaja popolnoma nerazumljiva (ženske so tu — po oglasu sodeč — izključene). Kaj torej ilustrira ta oglas? Potrebo po

izjemno profiliranih in specializiranih kadrih, ki jih potrebuje zelo kompleksno delovno mesto v nekakšni visoki direktciji nekega ministrstva — ali pa gre mogoče za prej omenjeni »baudelairovski ucinck«? Kako, na podlagi kakšnih informacij si lahko odgovorimo na to vprašanje (v oglasu so razpisni pogoji: fakultetna izobrazba, organizacijske izkušnje, tuj jezik in delo z računalnikom)? Mogoče pa samo vprašanje niti ni pomembno. Kajti v službah in pri opravljenih, kjer ni neposrednega stika z uporabniki, so stroški neustreznih odločitev zlasti materialni, ne pa človeški. Drugače je seveda v dejavnostih, kjer gre za neposredno delo z uporabniki — v tem primeru postane prejšnje vprašanje življenjskega pomena. Tudi v tem je bil namen lanskega posveta in tega zbornika, namreč, da si postavljamo tovrstna vprašanja. Socialno delo še ni v nevarnosti, da bi zaradi lastne kompleksnosti postalo nerazumljivo, nedostopno in nezanimivo za druge. Hkrati pa tudi ni več tako enostavno, da bi kvaliteto dela zagotavljali običajni mehanizmi (diploma, strokovni izpit, administrativni nadzor).

Tretja nevarnost specializacije in diferenciacije profesionalnih znanj in storitev je nevarnost *fragmentacije*. Pri nas se je socialno delo še pred desetletjem ukvarjalo s povsem nasprotnim problemom, značilnim za prvo fazo profesionalizacije: kako prerasti stanje začetne segmentiranosti, za katerega je značilna velika kohezivnost (maloštevilnih, neprofiliranih) pripadnikov poklica navznoter ob hkratni nepovezanosti navzven do ostalih profesij, drugačnih praktik in drugih sistemov v okolju naše profesije. Danes smo te težave že prerasli in se soočamo z drugačnim trendom: kako razumeti in uravnavati lasten razvoj v protislovnih procesih, kjer je nujna »delitev dela« z drugimi, kjer je potrebno vsakodnevno preseganje in rekodificiranje lastnih profesionalnih znanj ob hkratnem vzdrževanju identitete v spremenjenih pogojih delovanja. Fragmentacija se zgodi takrat, ko določena profesija obojega ne more več regulirati lastnih meril — bodisi zato, ker jih ne zna prilagoditi novim izzivom, ali pa ker nima moči, da bi to naredila. Tu so seveda v težjem položaju profesije, ki razpolagajo s

šibkejšo organizacijsko strukturo, ki nimajo izoblikovanih lastnih profesionalnih društev, ali pa so ta prešibka, in katerih profesionalci se zaradi same narave dela zaposlujejo v birokratskih institucijah (z večjo subordinacijo in s številnimi ravni odločanja). V takih razmerah lahko profesionalna specializacija in diferenciacija, čeprav nujno potrebna, vodi v fragmentacijo in slabitev celotnega področja. Spomnimo se npr. na področje zdravstvene nege, ki je organizirano in delujoče kot tipična profesija, brez katere si nikakor ni mogoče zamisliti funkcioniranja zdravstva niti na nacionalni ravni niti v posameznih zdravstvenih ustanovah. Ker pa so storitve zdravstvene nege vezane predvsem na bolnišnice, ki so močno zbirokratizirane organizacije, je vpliv kadra, ki izvaja zdravstveno nego, občutno manjši od vsega ostalega medicinskega osebja. Nadaljnja specializacija in diferenciacija znotraj take dejavnosti (delujoče v takih pogojih) ne pomeni le priložnosti za njen profesionalni razvoj, ampak je združena tudi z nevarnostmi, s katerimi se etabriranim in močnejšim profesijam ni treba ukvarjati. Narava socialnega dela je drugačna od zdravstvene nege in drugačno je tudi institucionalno okolje, v katerem deluje. Kljub temu pa nevarnost fragmentacije ni zanemarljiva, saj so novejši trendi zaposlovanja v državnih socialnih ustanovah dokaj neugodni za diplomant(k)e socialnega dela. Skratka – tudi v tem je dodatni razlog za pozorno branje prispevkov v tem zborniku. Predstavljajo razumljiv, nazoren in strokovno utemeljen odgovor na vprašanje, kakšen je specifičen prispevek socialnega dela na posameznih področjih, na katerih so sicer aktivne tudi druge profesije.

Tem poudarkom sledi tudi struktura zbornika oz. razvrstitev tekstov. Prvi je prispevek Bernarda Stritiha (Na poti k avtonomiji socialnega dela kot stroke in znanosti), v katerem je jasno načrtan okvir profesionalnih relevanc, značilen za socialno delo. Omenimo dva poudarka, ki jih navaja avtor:

- pomen osebne krize v kontekstu odnosnih mrež in z vidika socialne pomoči,
- implicitno opozorilo, kako neupravičen, nemogoč in tudi nesmiseln je vsakršen

monopol katere koli profesije nad osebno krizo uporabnika (*strokovne razlage niso a priori boljše in bolj objektivne od razlag klientov, njihova glavna vrednost je bolj v tem, da pomagajo strokovnjakom manjšati negotovost*, pravi avtor članka). Ti dve trditvi je dobro imeti pred očmi, ko beremo ostale prispevke. Na ta način bodo lažje razumljivi tudi bralcem, ki s socialnim delom niso profesionalno povezani.

V prve tri razdelke so razvrščeni prispevki, ki so bili napisani posebej za ta zbornik. Nekateri med njimi so bili na način krajših ustnih nastopov predstavljeni že na omenjenem posvetu (ki je izključeval branje referatov), zato je zelo pomembno, da so jih avtorice in avtorji dopolnili ter pravočasno oddali v obliki, primerni za objavo. V socialnem delu namreč že dolgo časa ni več res, da »dober glas seže v deveto vas«. Ni več dovolj, da dobro delamo; vse bolj pomembno je tudi, da o tem pišemo (in pravočasno oddamo v tisk). Nekaterih zanimivih prispevkov nismo mogli objaviti, ker so prišli prepozno v uredništvo, ali pa so bili poslani samo izpisi, ne pa diskete.

V začetni razdelek so vrščeni štirje prispevki (avtorji: Dragoš, Hrovatič, Leskošek), katerih poanta je natančno v tem, kar pove naslov prvega razdelka: *Kako uporabiti priložnosti*. S tem je opozarjeno zlasti na okolje socialne profesije in na tiste trende v njem, s katerimi se socialno delo že sooča in ki jih lahko uporabi za nadaljnji profesionalni razvoj. V drugem razdelku, ki združuje štirinajst prispevkov, je poudarek premaknjen iz okolja socialnega dela v razvoj njegove ponudbe. V tem delu so obravnavana naslednja področja: profesionalizacija v kontekstu spreminjanja socialno-varstvenega sistema (Vončina), značilnosti socialnega dela v javnem sektorju (Milošević Arnold), delo z družino, nekatere storitve zanj in problemi, ki so vezani na družino (Čačinovič Vogrinčič, Klemenc Žvikart, Lamovec), vprašanje odvisnosti od drog in problem odvisnosti od kulture drog (Stefanoski, Kramžar), stanovanjske skupine pri nas (Flaker), dileme invalidskega varstva in šolanja otrok (Slemenšek Kovačević, Knehtl), problematika skrbi za stare (Majhenič), socialno delo v delovnem okolju

(Tajnshek, Zapušek) in predstavitev koncepta nove večšine skupinskega dela, ki se je v našem prostoru že »prijela« in se uspešno izvaja (Žnidarec, Erlah). Rdeča nit naštetih prispevkov je predstavitev in analiza nekaterih storitev, premislek konceptov in dilem na teh področjih. Zato je naslov tega razdelka: *Kako smo lahko uporabni*. Tretji razdelek pa govori o socialnem delu, ki je lahko celo škodljivo za uporabnike (Zaviršek), ki lahko škodi tudi samim izvajalcem (Zdovc) in ki lahko navsezadnje v svojih profesionalnih prizadevanjih povzroča kontraproduktivne učinke (Rode). Zaradi omenjenih vsebin je upravičen naslov tega razdelka: *Kako smo lahko nevarni*. V nadaljevanju sledi – z naslovom *Diskusijski prispevki* – večina tistih tekstov, ki so bili v obliki tez predstavljeni na kateri od šestih okroglih miz z omenjenega posveta. Zaradi njihove strokovne pomembnosti in informativne

vrednosti smo se jih odločili objaviti v obliki, v kakršni smo jih dobili. Gre za deset krajših prispevkov, ki obravnavajo teme, o katerih se v strokovnem tisku premalo piše.

V dodatku na koncu zbornika, v rubriki *Dokumenti*, objavljamo pomemben dokument za socialno delo na Slovenskem: Kodeks etike socialnih delavk in delavcev Slovenije. Gre za zadnjo, usklajeno in dokončno potrjeno verzijo kodeksa, ki jo je na novo ustanovljeno *Društvo socialnih delavk in delavcev Slovenije* soglasno sprejelo na ustanovni skupščini (ta je bila sklicana na drugi dan posveta). Društvo bo tudi poskrbelo za dostopnost kodeksa širši javnosti, najprej na način, da ga osebno dobijo vsi diplomanti VŠSD (ob podelitvi diplome); do takrat pa je koristno, če je dostopen vsaj na straneh tega zbornika.

Srečo Dragoš